

آزاد در این کتاب تاریخ و شرح حال سادات منطقه بلگرام را به طور مختصر آورده است. در اول روایت‌هایی در فضل سادات نقل کرده است و پس از آن به شرح حال پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله، حضرت زهرا (س)، امیرالمؤمنین حضرت علی رضی الله عنه، امام حسین رضی الله عنه و امام زین العابدین رضی الله عنه و از زید بن علی گرفته تا عصر خویش نسب سادات بلگرام پرداخته است. در پایان کتاب تکمله‌ای در شرح حال قبیله سید نظام‌الدین مدهو نایک آمده است. در سبب تألیف این کتاب آزاد چنین نوشته است:

"محرز این نامه نامی سید غلام علی بن سید نوح حسینی واسطی بلگرامی خواست که نسب سادات کرام حلقه بلگرام... [را] بر صفحه بیان جلوه گر سازد و معلوماتی که از کتب معتبره انساب و احادیث حاصل گشته به تحریر آن پردازد و در ازمنه ماضیه فاضل ارجمند سید حسن دانشمند که خلف سید عبدالقادر و برادرزاده حقیقی سید عبدالنسی جد قبیله بنی زئی بوده، انساب سادات واسطی بلگرام را به قلم آورد و ایضاً علامه تحریر، فهامه خبیرالادیب الاریب، السامی، جدی و استادی میر عبدالجلیل بن سید احمد بن عبدالله الحسینی الواسطی البلگرامی نبذی در این باب نگارش نموده و این حقیر احوال اسلاف را از اینها فرا گرفته و احوال اخلاف را که قریب العهد ما بوده‌اند، خود به تنقیح رسانیده، رساله موجزی مفیدی بر روی کار آورد و شجره طیبه نام کرد".^۱

سید ابوالفرس بن سید ابوالفرج واسطی جد سادات بلگرام می‌باشد که از شهر واسط (عراق) به هند آمده بود و نسب سادات واسطی بلگرام به محمد بن عیسی

دکتر سید حسن عباس

شجره طیبه

تألیف میر غلام علی آزاد بلگرامی

میر غلام علی آزاد بلگرامی (۱۱۱۶-۱۲۰۰ هـ) از شخصیت‌های برجسته و مهم قرن نواز دهم هجری است. او تذکره نویس، منتقد، مؤرخ و شاعر بوده و در آثار خود از ویژگی‌های سرزمین هند را به خوبی و نیکی یاد کرده است. آزاد بلگرامی در زبان‌های فارسی و عربی کارهای علمی و پژوهشی خود را ارائه کرده و در هر زبان آثار زیاد دارد. در عربی سبحة المرجان فی آثار هندوستان، دواوین اشعار، شفاء العلیل، تسلیة الفواد، شمامة العنبر، قصاید، در مدح پیغمبر صلی الله علیه و آله و در فارسی بجز آثار گوناگون از خود به جایی گذاشته است مانند: مآثر الکرام تاریخ بلگرام، تذکره خزانه عامره، سرو آزاد و بد بیضا، دیوان اشعار فارسی، سند السعادات فی حسن خانمة السادات، غزلان الهند، شجره طیبه، روضة الاولیا و غیره.

شجره طیبه درباره نسب سادات بلگرام است که تا به حال از توجه پژوهشگران محروم مانده این کتاب از نظر تاریخی ارزش زیادی دارد. ما در این گفتار کوتاه سعی کرده‌ایم که شجره طیبه را بشناسانیم و ارزش تاریخی را مورد توجه قرار دهیم.

۱- آزاد بلگرامی: شجره طیبه (خطی)، ورق ۱.

موتم الاشبال^۱ می‌پیوندد. پیش از آزاد سید حسن دانشمند فرزند سید عبدالقادر و برادرزاده حقیقی سید عبدالنبی، میر عبدالجلیل بلگرامی و سید مبارک محدث شجره نسب سادات بلگرام را به قلم آورده بودند و مؤلف این کتاب از نوشته‌های پیشینیان خود در تألیف شجره طیبه استفاده کرده است.

سال تألیف

از هیچ مأخذی معلوم نشد که آزاد این کتاب را در چه سالی تألیف کرده است. البته از متن کتاب به دست می‌آید که وقتی دایی وی سید محمد متخلص به شاعر در منطقه سیوستان در سند به سمت وقایع نویسی و بخشی‌گری مأمور بود، آزاد مشغول به تألیف این کتاب بود. سید محمد، آزاد را به سیوستان طلبیده بود و آزاد در ۱۱۴۲ هـ به سیوستان رسیده و سید محمد او را به کارهای وقایع نویسی و بخشی‌گری مأمور کرد و خود به بلگرام رفت. آزاد از ۱۱۴۲ هـ تا ۱۱۴۷ هـ در سیوستان وظایف محوله را به نحو احسن انجام داد و در ۱۱۴۷ هـ از سیوستان بازگشت و قبل از بازگشتن آزاد از منطقه سیوستان، میر سید محمد بلگرامی دو باره به سیوستان رسیده و وی را مرخص کرد. میر سید محمد بلگرامی تا سال ۱۱۵۵ هـ در آن منطقه بوده و پس از آن به بلگرام مراجعت کرد. او در این مورد می‌نویسد:

"۱۱۵۵ هـ- در این سال راقم الحروف (میر سید محمد بلگرامی) هشتم ماه شعبان از سیوستان به خلدآباد رفتم. از میان صاحب مهربان خدا یار خان رخصت هندوستان گرفته، دوازدهم همان ماه به سیوستان رسید. به تهیه اسباب سفر و خرید اسب و اشتر مشغول شد تا آنکه به تاریخ بیست و پنجم شهر مبارک رمضان از آن جا روانه شده، در عرصه چهار ماه و دو روز، بیست و هفتم محرم (سال ۱۱۵۶ هـ) به مقام بلگرام که وطن اصلی و منبت الشعراست به صحت و سلامت در کنف امن و امان الهی، با اهل خانه و مردم همراهی از هندی و سندی، بعد از آن که ده سال این بار در مُلک سند گذرانیده بود رسید، از رنج راه بر آسود"^۱

خود آزاد نیز در شجره طیبه در شرح حال میر سید محمد بلگرامی نوشته است:
 "شاعر تخلص می‌کنند و دیوان مختصری ترتیب داده‌اند و الیوم در سیوستان به عهده خدمات قیام دارند"^۲
 لذا می‌توان گفت که کتاب شجره طیبه بین سال‌های ۱۱۴۷ و ۱۱۵۶ هجری تألیف شده است.

فهرست مندرجات

- ۱- نسب آنحضرت ﷺ (ص ۴) ۴- ذکر امام حسین علیه السلام (ص ۱۱)
- ۲- ذکر علی بن ابی طالب علیه السلام (ص ۷) ۵- امام زین العابدین علیه السلام (ص ۱۲)
- ۳- ذکر سیده النساء العالمین (س) (ص ۹) ۶- زید شهید (ص ۱۴)

۱- تبصرة الناظرین (خطی)، ورق ۲۰۰، نیز رک: میان نور محمد: منشور الوصییت و دستور الحکمت، ص ۱۵۱.
 ۲- شجره طیبه (خطی)، ورق ۶۴.

۱- موتم الاشبال: یعنی یتیم کننده شیر بچه گان. این لقبی است که مردم به عیسی داده بودند و علت آن این بود که موقعی او از جنگ بصره فارغ شد، متوجه کوفه شد. در بین راه به شیری درنده برخورد کرد. شیر به او حمله نمود و عیسی به شیر حمله ور شد و شیر را بگشت و این شیر همیشه در بین راه مزاحم مردم می‌شد. موقعی مردم این خبر مهم و مسرت بخش را شنیدند که شیر خطرناک مزاحم کشته شده است، بر کشنده آن آفرین گفتند. غلام او از روی تعجب گفت: مولایم! بچه شیرها را یتیم کردی؟ گفت: بله "انا موتم الاشبال" من یتیم کننده شیر بچه گانم و بعد از این نامی مستعار برای او شد و یاران وی را به همین لقب یاد می‌کردند.
 رک: زید بن علی، ص ۳۷۰ و سراج الانساب، ص ۱۰۰.

موتم الاشبال^۱ می پیوندد. پیش از آزاد سید حسن دانشمند فرزند سید عبدالقادر و برادرزاده حقیقی سید عبدالنبی، میر عبدالجلیل بلگرامی و سید مبارک محدث شجره نسب سادات بلگرام را به قلم آورده بودند و مؤلف این کتاب از نوشته های پیشینیان خود در تألیف شجره طیبه استفاده کرده است.

سال تألیف

از هیچ مأخذی معلوم نشد که آزاد این کتاب را در چه سالی تألیف کرده است. البته از متن کتاب به دست می آید که وقتی دایی وی سید محمد متخلص به شاعر در منطقه سیوستان در سند به سمت وقایع نویسی و بخشی گری مأمور بود، آزاد مشغول به تألیف این کتاب بود. سید محمد، آزاد را به سیوستان طلبیده بود و آزاد در ۱۱۴۲ هـ به سیوستان رسیده و سید محمد او را به کارهای وقایع نویسی و بخشی گری مأمور کرد و خود به بلگرام رفت. آزاد از ۱۱۴۲ هـ تا ۱۱۴۷ هـ در سیوستان وظایف محوله را به نحو احسن انجام داد و در ۱۱۴۷ هـ از سیوستان بازگشت و قبل از بازگشتن آزاد از منطقه سیوستان، میر سید محمد بلگرامی دو باره به سیوستان رسیده و وی را مرخص کرد. میر سید محمد بلگرامی تا سال ۱۱۵۵ هـ در آن منطقه بوده و پس از آن به بلگرام مراجعت کرد. او در این مورد می نویسد:

"۱۱۵۵ هـ - در این سال راقم الحروف (میر سید محمد بلگرامی) هشتم ماه شعبان از سیوستان به خلدآباد رفتم. از میان صاحب مهربان خدایار خان رخصت هندوستان گرفته، دوازدهم همان ماه به سیوستان رسید. به تهیه اسباب سفر و خرید اسب و اشتر مشغول شد تا آنکه به تاریخ بیست و پنجم شهر مبارک رمضان از آن جا روانه شده، در عرصه چهار ماه و دو روز، بیست و هفتم محرم (سال ۱۱۵۶ هـ) به مقام بلگرام که وطن اصلی و نیت الشعرا است به صحت و سلامت در کنف امن و امان الهی، با اهل خانه و مردم همراهی از هندی و سندی، بعد از آن که ده سال این بار در ملک سند گذرانیده بود رسید، از رنج راه بر آسود"^۱

خود آزاد نیز در شجره طیبه در شرح حال میر سید محمد بلگرامی نوشته است:
"شاعر تخلص می کنند و دیوان مختصری ترتیب داده اند و ایتوم در سیوستان به عهده خدمات قیام دارند"^۲
لذا می توان گفت که کتاب شجره طیبه بین سال های ۱۱۴۷ و ۱۱۵۶ هجری تألیف شده است.

فهرست مندرجات

- ۱- نسب آنحضرت ﷺ (ص ۴) - ۴- ذکر امام حسین ﷺ (ص ۱۱)
- ۲- ذکر علی بن ابی طالب ﷺ (ص ۷) - ۵- امام زین العابدین ﷺ (ص ۱۲)
- ۳- ذکر سیده النساء العالمین (س) (ص ۹) - ۶- زید شهید (ص ۱۴)

- ۱- تبصرة الناظرین (خطی)، ورق ۲۰۰، نیز رک: میان نور محمد: منشور الوصیت و دستورال حکمت، ص ۱۵۱.
- ۲- شجره طیبه (خطی)، ورق ۶۴.

۱- موتم الاشبال: یعنی یتیم کننده شیر بچه گان. این لقبی است که مردم به عیسی داده بودند و علت آن این بود که موقعی او از جنگ بصره فارغ شد، متوجه کوفه شد. در بین راه به شیری درنده برخورد کرد. شیر به او حمله نمود و عیسی به شیر حمله ور شد و شیر را بگشت و این شیر همیشه در بین راه مزاحم مردم می شد. موقعی مردم این خبر مهم و مسرت بخش را شنیدند که شیر خطرناک مزاحم کشته شده است، بر کشنده آن آفرین گفتند. غلام او از روی تعجب گفت: مولایم! بچه شیرها را یتیم کردی؟ گفت: بله "انا موتم الاشبال" من یتیم کننده شیر بچه گانم و بعد از این نامی مستعار برای او شد و یاران وی را به همین لقب یاد می کردند.
رک: زید بن علی، ص ۳۷۰ و سراج الانساب، ص ۱۰۰.

- ۷- عیسی موتم الاشبال (ص ۱۷) ۲۲- سید محمود عرف سید مدھن
 ۸- سید زید (ص ۱۹) بی سید بڈھا (ص ۲۴)
 ۹- سید عمر (ص ۱۹) ۲۳- سید حسن بن سید محمود (ص ۲۵)
 ۱۰- سید یحییٰ (ص ۱۹) ۲۴- سید احمد بن سید محمود (ص ۲۵)
 ۱۱- سید حسین (ص ۱۹) ۲۵- سید اکبر بن سید محمود (ص ۲۵)
 ۱۲- سید داوود (ص ۱۹) ۲۶- سید پیارہ بن سید حسن (ص ۲۵)
 ۱۳- سید ابوالفرح واسطی (ص ۱۹) ۲۷- سید ابراہیم بن سید پیارہ (ص ۲۵)
 ۱۴- سید ابوالفراس (ص ۱۹) ۲۸- سید محمد دایم (ص ۲۶)
 فرزند سید ابوالفرح واسطی ۲۹- سید بدرالدین عرف بدلی (ص ۲۶)
 (جد سادات بلگرام) (ص ۱۹) ۳۰- میر سید مبارک محدث (ص ۲۶)
 ۱۵- سید ابوالفرح ثانی (ص ۱۹) ۳۱- میر سید محمد سجاد (ص ۲۷)
 بن ابوالفراس (ص ۱۹) ۳۲- سید محمد فیاض (ص ۲۷)
 ۱۶- سید حسین (ص ۱۹) ۳۳- سید پیارہ خورد بن سید (ص ۲۸)
 بن سید ابوالفرح ثانی (ص ۲۰) ۳۴- سید راجا (ص ۲۸)
 ۱۷- سید علی بن سید حسین (ص ۲۰) ۳۵- سید محمد حافظ (ص ۲۸)
 ۱۸- سید محمد صغریٰ (ص ۲۰) ۳۶- سید محمد منعم (ص ۲۸)
 بن سید علی (ص ۲۰) ۳۷- سید عبدالرزاق عرف سید جہاد
 ۱۹- در بیان اولاد (ص ۲۰) ۳۸- سید اویس پسر دوّم
 سید محمد صغریٰ (ص ۲۲) ۳۹- سید بدرالدین بدلی (ص ۲۹)
 ۲۰- سید مسعود بن سید سالار (ص ۲۳) ۴۰- سید ابراہیم پسر سوّم
 بن سید محمد صغریٰ (ص ۲۳) ۴۱- سید بدرالدین بدلی (ص ۲۹)

- ۴۰- سید عمر پسر چہارم (ص ۳۰) ۵۳- سید دوست محمد (ص ۳۲)
 سید بدرالدین بدلی (ص ۳۰) ۵۴- سید شیر علی
 ۴۱- سید جلال پسر پنجم (ص ۳۱) ۵۵- سید مصطفیٰ
 سید بدرالدین بدلی (ص ۳۱) ۵۶- سید عبدالحکیم
 ۴۲- سید حاتم پسر ششم (ص ۳۱) ۵۷- سید عبدالستار
 سید بدرالدین بدلی (ص ۳۱) ۵۸- سید قطب الدین
 ۴۳- سید جنید محمد (ص ۳۱) ۵۹- سید عنایت اللہ
 بن سید درویش (ص ۳۱) ۶۰- سید رحم علی (ص ۳۲)
 ۴۴- سید عبدالرؤف (ص ۳۱) ۶۱- سید محبوب علی (ص ۳۲)
 ۴۵- سید صدر جہان (ص ۳۱) ۶۲- سید عنایت اللہ
 بن سید حاتم (ص ۳۱) ۶۳- سید جان محمد (ص ۳۲)
 ۴۶- سید محمد صادق (ص ۳۱) ۶۴- سید ابوالقاسم (ص ۳۲)
 ۴۷- سید صدر جہان (ص ۳۱) ۶۵- سید عبدالرزاق (ص ۳۳)
 ۴۸- سید کمال الدین حسین (ص ۳۲) ۶۶- سید نامدار علی
 بن سید محمد فیض (ص ۳۲) (= افضل الدین علی) (ص ۳۳)
 ۴۹- سید یار علی (ص ۳۲)
 ۵۰- سید قطب عالم (ص ۳۲)
 ۵۱- سید بدکی (ص ۳۲)
 ۵۲- سید عبدالحکیم (ص ۳۲)
 بن سید صدر جہان (ص ۳۲)

- ۶۷- سید حسین
بن سید ابوالقاسم (ص ۳۳) ۸۴- سید اسمعیل (ص ۴۹)
۶۸- سید محمود بن سید جان محمد ۸۵- سید عبدالکریم
بن سید حاتم (ص ۳۳) ۸۶- سید اجمل (ص ۵۰)
۶۹- سید دانیال بن سید حاتم (ص ۳۳) ۸۷- سید فریدالدین بن بدلی (ص ۵۱)
۷۰- سید میران ۸۸- سید محمد باقر (ص ۵۲)
پسر هفتم سید بدلی (ص ۳۴) ۸۹- سید حسام‌الدین گدابی
۷۱- سید خضر ۹۰- سید علاء‌الدین (ص ۵۲)
پسر هشتم سید بدلی (ص ۳۴) ۹۱- سید عظمت‌الله
۷۲- سید رحمة‌الله ۹۲- در بیان فرزندان سید عمر (ص ۳۷)
عرف سید راهو (ص ۳۴) ۹۳- سید محمد صغری (ص ۵۵)
۷۳- سید دلبر علی (ص ۳۴) ۹۴- سید حسین بن سید عمر (ص ۵۵)
۷۴- سید اسمعیل (ص ۳۵) ۹۵- شاه لطف‌الله (ص ۴۲)
۷۵- سید کرار علی (ص ۳۷) ۹۶- لدها بلگرامی (ص ۵۶)
۷۶- سید بیر علی (ص ۳۸) ۹۷- سید محمود (ص ۴۳)
۷۷- سید سردار علی (ص ۴۱) ۹۸- سید نوح (ص ۵۷)
۷۸- سید تاج‌الدین (ص ۴۲) ۹۹- سید نوازش علی (ص ۵۷)
۷۹- سید ضیاء‌الله (ص ۴۲) ۱۰۰- سید نوازش علی (ص ۵۷)
۸۰- سید محمد قادری (ص ۴۳) ۱۰۱- سید نوازش علی (ص ۵۷)
۸۱- سید علاء‌الدین (ص ۴۳) ۱۰۲- سید نوازش علی (ص ۵۷)
و فرزندان او (ص ۴۷) ۱۰۳- سید محمود ثانی (ص ۵۸)
۸۲- شاه تاج‌الدین کونهره (ص ۴۷) ۱۰۴- سید احمد (ص ۵۹)

- ۹۹- میر عبدالجلیل بلگرامی (ص ۵۹) ۱۱۳- سید غلام مصطفی
۱۰۰- میر سید محمد بلگرامی (ص ۶۳) بن سید عبدالله (ص ۷۸)
۱۰۱- سید معین‌الدین ۱۱۴- سید نورالله
بن سید عبداللطیف (ص ۶۴) بن سید کرم‌الله (ص ۷۹)
۱۰۲- سید محمد یوسف (ص ۶۵) ۱۱۵- در بیان فرزندان سید خان محمد
۱۰۳- سید جان محمد (ص ۶۵) پسر دوّم سید محمود بهته (ص ۷۹)
۱۰۴- سید فیروز ۱۱۶- در بیان اولاد سید قاسم بن
(پدر بزرگ مؤلف) (ص ۶۷) سید حسین بن سید نصیر (ص ۸۵)
۱۰۵- میر سید نوح ۱۱۷- سید عبدالجلیل
(پدر مؤلف) (ص ۶۸) بن سید عبدالواحد (ص ۸۷)
۱۰۶۸- سید غلام علی آزاد بلگرامی ۱۱۸- سید اویس
(مؤلف) (ص ۶۸) پسر دوّم سید عبدالجلیل (ص ۸۸)
۱۰۷- سید حسن بن سید پیاره (ص ۷۰) ۱۱۹- سید برکت‌الله (ص ۸۸)
۱۰۸- سید کرم‌الله ۱۲۰- سید فیروز (ص ۹۰)
بن سید لطف‌الله (ص ۷۲) ۱۲۱- میر سید طیب
۱۰۹- میر لطف‌الله شاه لدها (ص ۷۲) بن سید عبدالواحد (ص ۹۲)
۱۱۰- سید عظمت‌الله ۱۲۲- تکمله در بیان قبیلۀ سید
بیخیر بلگرامی (ص ۷۴) نظام‌الدین مدهو نایک (ص ۹۸)
۱۱۱- سید نوازش علی
فقیر بلگرامی (ص ۷۶)
۱۱۲- سید اسدالله بُدی میان (ص ۷۷)

مآخذ و منابع

آزاد در تألیف شجره طیبه از کتاب های زیر استفاده کرده است و در متن کتاب به نام های آنان اشاره نموده است:

نام کتاب	مؤلف
اوسط از ابی الذرداء	طبرانی
بهجة المحافل	عمادالدین (ابو زکریا) یحیی بن ابی بکر بن محمد العمری
تاریخ بیهقی	ابوالفضل محمد بن حسین بیهقی
تفسیر بیضاوی	عبدالله بن قاضی عمر بیضاوی
[انوار التنزیل و اسرار التأویل]	سیوطی
خلاصة السیر الداری فی ابناء السراری	زمخشری
ربیع الابرار	سید حسن دانشمند
رسالة نسب	میر جمال الدین محدث
روضه الاحیاء	علامه محدث عامری یمنی
ریاض المستطابه	محمد بن یوسف الصالحی الشامی
سبل الهدی و الرشاد فی سیره خیر العباد	سیوطی
سیر	مولانا جامی
شواهد النبوة	ابی عیسی محمد بن عیسی بن سوره
صحیح ترمذی	ابن حجر عسقلانی
صواعق محرقة	جمال الدین احمد بن علی الحسینی
عمدة الطالب فی انساب آل ابی طالب	خواجه پارسا
فصل الخطاب	

قاموس اللغة

محمد بن یعقوب فیروز آبادی	کنز الاخبار فی معرفة السیر و الاخبار
ادریس الحسینی الحمیری	کنز العمال فی سنین الاقوال و الافعال
علاء الدین علی بن حسام الدین المتقی الهمدی	مختصر عمدة المطالب
سید شهاب الدین بن احمد بن علی الحسینی	مرآة المبتدین
سید شریف بن سید عمر	منتخب التواریخ
ملا عبدالقادر بدایونی	نسب نامه
سید مبارک محدث	نسب نامه
میر عبدالجلیل بلگرامی	ید بیضا
آزاد بلگرامی (مؤلف)	

مانند تألیفات دیگر مؤلف در این کتاب نیز در ثبت و ضبط سنین تولد و وفات افراد و همچنین به آوردن ماده تاریخ های تولد و وفات از دیگران یا از خود توجه خاصی مبذول داشته است به طور مثال: تاریخ تولد هشت تن و تاریخ وفات بیست و هفت تن را از آن جمله ده ماده تاریخ خود مؤلف برای صاحبان تراجم نقل کرده است. در ذکر شرح حال بعضی افراد نکات تاریخی نیز بیان داشته است، مثلاً:

۱- سید محمد صغری در سنه اربع و عشر و ست مائة بلگرام را در عهد سلطان شمس الدین ایلتمش مرکز ریایات اسلام ساخت و تاریخ فتح بلگرام از کلمه «خداداد» (= ۶۱۴ هـ) از بزرگان پیشین نقل کرده است.

۲- عبارتی به نقل از چند کتیبه های ساختمانی که در بلگرام از زمان سید محمد صغری وجود داشت و در آن نام سلطان شمس الدین ایلتمش آمده، نقل کرده است. چون این کتیبه از لحاظ تاریخی حایز اهمیت است، این جا نقل می گردد:

"... و العبادة هذه حامى البلاد راعى العباد ذى الامان لاهل الايمان وارث ملك سليمان صاحب الخاتم فى الملل العالم ظل الله فى الخافقين ابوالمظفر ابليتمش السلطان ناصر امير المؤمنين ادام الله تمكينه فى شهور سنة سبع و عشرين و ست مائة"^۱

۳- آزاد در ترجمه سید محمد صفری می نویسد: "پس از فتح بلگرام، سید محمد صفری نزد بدست آورد بدین مضمون که محصول زمین پُرگنه بلگرام «ده یکی» چنانچه در شرع شریف مقرر است، می گرفته باشند و از آن عهد تا زمان سلطان ابراهیم بن سلطان سکندر لودی محصول «ده یکی» در پُرگنه بلگرام معمول بود. از عهد بابر پادشاه در آن معمول مستمر به غیر راه یافت و فرمان محمود شاه بن محمد شاه بن فیروز شاه بابت عشر پُرگنه بلگرام که از روی فرامین سلاطین ماضیه است. در وقت تحریر رساله بچشم خود مشاهده کردم و این قدر عبارت از آن فرمان است که چنانچه در عهد سلاطین ماضیه عشر عین غله داده اند هم بر آن جمله بدهند"^۲.

تاریخ این فرمان چنین است:

«الثحاب والعشرين من ربيع الآخر سنة خمس و ثمان و مائة»^۳

۱- مأخذ پیشین، ورق ۲۲.

۲- شجره طیبه (خطی)، ورق ۲۲، آزاد در مآثر الکرام نیز ذکر این فرمان را به همین صورت آورده است. رک: مآثر الکرام، ۳-۱۲ همین به خط آزاد بلگرامی بر ورقی که در نسخه خطی هفت اقلیم رازی کتابخانه دانشگاه اسلامی علیگره پیوست می باشد، آمده است. آزاد این را در تاریخ ۱۲ جمادی الآخر ۱۱۵۰ هـ وقتی که او در بلگرام بود، نوشته است. رک: مقاله پرفسور نذیر احمد، به عنوان «گواهی آزاد بلگرامی راجع به فرمان محمود شاه تغلق مجله فکر و نظر، علیگره، ۱۹۶۰ م، ص ۴.

۳- شجره طیبه (خطی)، ورق ۲۲.

و طغرای آن به خط ثلث قدیم این عبارت دارد:

«الوائق بتائید الرحمن ابوالمحامد محمود شاه بن محمد شاه بن فیروز شاه

السلطان»^۱

۴- همچنین در بیان نسب شیوخ فرشوری بلگرام، آزاد جنگ بین خسرو و راجای اجمیر را که رای بیتهورا نام داشت و در کنار رود سَرَسوتی رخ داده بود، یاد آور می شود و می نویسد:

"... و خمس مائة خسرو ملک را بدست آورد و در سبع و ثمانین و خمس مائة بارای بیتهورا راجه اجمیر بر کنار سَرَسوتی قتالی صععب کرد و هزیمت یافت و در ثمان و ثمانین و خمس مائة به اراده تلافی باز عنان به جانب هند گردانید و در همان موضع که سابق جنگ شده بود بارای بیتهورا محاربه کرده او را با برادران به قتل رسانید و ملک او را منصرف شد و قطب الدین آیبک را که غلام برگزیده سلطان بود، به نیابت خود به هندوستان گذاشته به غزنی نهضت فرمود. و او را آیبک از آن می گویند. که انگشت خنصر (= کوچک) او شکسته بود و قطب الدین آیبک دهلی را از نصرف... بیتهورا انتزاع نموده، در سته تسع و ثمانین و خمس مائة دارالملک ساخت و از این تاریخ دهلی تخت گاه سلاطین اسلام شد"^۲.

سبک نگارش کتاب ساده و روان است و در نثر فارسی گاه گاهی کلمات عربی و هندی به کار برده و مخصوصاً تاریخ و سال را به عبارت عربی نوشته است. جای از اشعار فارسی نیز استفاده کرده است و در برخی تراجم از صاحبان ترجمه اشعار

۱- مأخذ پیشین.

۲- مأخذ پیشین، ورق ۲۱-۲۰.

آنان را نیز نقل کرده است. این کتاب تا به حال به چاپ نرسیده است و نسخه‌های خطی آن در کتابخانه‌های مختلف موجود است:

• پاکستان، خیرپور، کتابخانه عمومی، نستعلیق شکسته آمیز، سده ۱۲ هجری، نسخه اول و به خامه آزاد. با توضیحات و حواشی از علامه سید محمد بن میر عبدالجلیل بن علامه سید محمد یوسف، ۱۳۴ ص^۱.

• پاکستان، خیرپور، کتابخانه عمومی، نستعلیق، (ص ۱-۷۸) به خامه سید محمد بن عبدالجلیل و (ص ۷۹-۱۷۲) به خامه سید محمد حیات، ۱۷۲ ص^۲.

• پاکستان، خیرپور، کتابخانه عمومی، نستعلیق، سید محمد حیات بن سید علی نقی بن محمد حسن بن حاجی سید بو علی واسطی بلگرامی، ۱۲۷۵ هجری، ۱۹۶ ص^۳.

• پاکستان، کراچی، کتابخانه سید وصی احمد بلگرامی، نستعلیق، سید... حسین بلگرامی بن سید امیر حسین بن سید علی بلگرامی، ۲۷ رمضان ۱۲۷۶ هجری از روی نسخه نوشته ۱۱۵۳ هجری، ۱۹۱ ص^۴.

• ایران، قم، کتابخانه آیت الله العظمی مرعشی نجفی، شماره ۴۲۸، نستعلیق، ۱۲۸۶ هجری، دارای مُهر کتابخانه راجه سید محمد مهدی. این نسخه سید علی رضا حسینی به تاریخ ذی قعدة ۱۳۹۲ هجری به آیت الله مرعشی داده بود. بر ورق ۶۸ و ۱۰۰ دو مهر بیضوی به دو خط به عبارت «فقیر آزاد» موجود است. ۲۰۰ ص^۵.

۱- فهرست مشترک، احمد منزوی، ج ۱۱، ص ۷-۹۶۶.

۲- مأخذ پیشین.

۳- مأخذ پیشین.

۴- مأخذ پیشین.

۵- احمد حسینی: فهرست کتابخانه مرعشی، قم، ج ۲، ص ۳۲.

همین نسخه مورد استفاده نگارنده بوده است. فیلم این نسخه در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران به شماره ۶۱۵۸ موجود است.^۱

• هند، پتنا، کتابخانه خدا بخش، سه نسخه از این کتاب در آن کتابخانه موجود است، بدین قرار:

- شماره 3567 H.L.: به خط سید خورشید احمد بلگرامی، ۶۱ ورق.

- شماره 3576 H.L.: سید محمد مرتضی ولد سید مصطفی علی بلگرامی،

۱۲۸۲ ه، ۷۵ ورق.

- شماره 3532 H.L.: کاتب نسخه سید رضا بعضی وقایع رانا سال ۱۲۵۲ ه افزوده است.

• حیدرآباد، کتابخانه آصفیه، شماره ۳۵ در فن تذکره فارسی^۲.

• پاکستان، راولپندی، کتابخانه مفید سیار، الله والی مارکیت، نستعلیق، مولوی

محمد مصباح، ۱۵ رمضان ۱۳۱۲ هجری، ۲۰۰ ص^۳.

• هند، علیگره، دانشگاه اسلامی، ذخیره احسن مارهروی، شماره 920/25،

«تنمّه شجره طیبه» از سید فدا حسین بن سید زبیر حسین نقوی بخاری بلگرامی،

مکتوبه ۱۳۱۲ هجری برابر با ۱۸۹۴ میلادی، ۱۲۵ ورق^۴.

۱- دانش پژوه: فهرست میکروفیلم‌های کتابخانه مرکزی، دانشگاه تهران، ۲/۲۳۵.

۲- فهرست آصفیه، ۱/۳۲۲.

۳- فهرست مشترک، ۱۱/۹۶۷.

۴- و نیز رک: Catalogue of Maulana Azad Library, Aligarh, 1969, p. 183.

آغاز: «... برهانی است جلی و حجّتی است قوی بر محافظت این شجرهٔ بلند و مراقبت این دوحهٔ برومند. علی الخصوص شجرهٔ مبارکهٔ ریاض نبوی و فروع متراکمه حدایق مرتضوی که اگر تخمی از آن شجره بدست بُرد حوادث ادارهٔ وادی غربت شود».

انجام: «... اما سید نورالدّهر بن سید نظام‌الدین مَدُهو نایک کدخدا بود به دختر سید اویس بن سید عبدالجلیل سلده و از وی پسری مسمی (به) سید فضل الله عقب مانده که شجاعت و دل‌آوری از جبینش پیدا است. سپه‌گری به مهارت بسیار دارد و او کدخدا است به دختر سید غلام حسین عرف سید بهتتی و اولاد دارد. این است بیان قبیلهٔ سید نظام‌الدین مَدُهو نایک، بارک الله فی تسلیم قدس الله سره». (تکمله)

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی